

Anatomía de la información. Pautas per a la lectura crítica del discurs periodístic

Dolors Palau Sampio
Universitat de València

Algunos malentendidos en torno al concepto de objetividad periodística de los textos informativos-interpretativos, en contraste con la libertad expresiva reconocida tradicionalmente a los géneros de opinión, ha propiciado que estos últimos hayan sido objetivo prioritario de las prácticas escolares de comentario de texto, mientras los primeros han quedado a menudo como un terreno inexplorado. Este artículo propone, a través de ejemplos de tres diarios (El País, El Mundo i ABC), las pautas para el comentario de textos informativos, atendiendo a los elementos que intervienen en el proceso de selección y jerarquización, y en cómo quedan reflejados en el texto.

Palabras clave: textos informativos, géneros periodísticos, punto de vista, interpretación.

The informative and interpretative genres have often remained like an unexplored territory in the school practices of comment of text. This paper proposes, from the examples extracted of three Spanish newspapers (El País, El Mundo and ABC), the main lines for the comment of informative texts, with special attention to the elements involved in the process of selection and hierarchy and how is reflected in the text.

Keywords: informative texts, journalistic genres, point of view, interpretation.

Les malentendus autour de l'objectivité journalistique et la liberté expressive des genres d'opinion ont favorisé que ces derniers deviennent l'objectif prioritaire des pratiques scolaires de commentaire de texte. En revanche, les genres informatifs-interprétatifs on resté souvent un territoire inexploré. Cet article propose, à partir des exemples de trois journaux d'information général (El País, El Mundo et ABC)

les lignes pour le commentaire des textes informatifs, en faisant attention aux éléments qu'interviennent dans le processus de sélection et hiérarchisation et son reflet dans le texte.

Mots-clés: *textes informatifs, genres journalistiques, point de vue, interprétation.*

Introducció

Amb les seues particularitats, escola i mitjans de comunicació comparteixen un paper clau: la formació crítica dels ciutadans, en tota la dimensió que comporta la paraula, de persones *formades* i *informades*, amb capacitat de decissió, d'acció social i política. Aquesta particularitat converteix a tots dos en un observatori privilegiat per a mirades creuades: als mitjans, les notícies sobre educació tenen una presència habitual, al temps que cada vegada es veu més necessària una atenció als continguts que facen possible una mirada analítica sobre els mitjans. Sovint, però, aquesta es limita a la televisió, mentre es deixen de banda els continguts dels mitjans escrits o no es va més enllà de les columnes d'opinió. Aquest article planteja una revisió alternativa, destinada a donar les claus per al comentari crític dels gèneres informatius-interpretatius, a partir dels exemples sobre el tractament d'un mateix tema –la presentació del nou model de finançament autonòmic–, publicat el 13 de juliol de 2009 en tres diaris d'informació general (*El País*, *El Mundo* i *ABC*¹). La selecció pretén mostrar com el punt de vista i la línia editorial queden reflectits en un gènere com la notícia.

1. Gèneres, objectivitat i comentari de textos informatius-interpretatius

El concepte de 'gènere' està present des de l'antiguitat grega² com un element identificador de les diverses possibilitats del discurs literari en Occident i la seua caracterització s'ha recolzat sobre criteris molt heterogenis: des de la composició, la forma i el contingut a l'estructura dels textos i la seua organització discursiva, o la manera de concebre la representació de la realitat.

L'acostament als gèneres per part de la comunicació periodística –tret d'algunes excepcions– ha conformat una monòtona lletania de definicions i classificacions que es repeteix en manuals i llibres d'estil, acompanyada de preceptiva redaccional i deontologia adulterada. Tot i l'adscripció literària del terme *gènere*, la classificació que fan servir els mitjans respon, com és lògic, a l'evolució que ha tingut el periodisme.

Si hi ha un element que pesa de manera determinant en aquesta classificació és la distinció anglosaxona entre *stories* (fets) i *comments*

¹ Per a referir-se als mitjans s'utilitzaran les inicials: *El País* (EP), *El Mundo* (EM) i *ABC* (ABC).

² Etimològicament procedeix del llatí *genus*, que implica llinatge, familiaritat.

(comentaris), que no només va marcar l'origen de la divisió genèrica en l'àmbit periodístic sinó que també va significar, als anys 20 del passat segle, l'inici d'un culte a l'objectivitat. La declaració d'intencions de C. P. Scott, director del *Manchester Guardian* es va convertir fins a tal punt en guia espiritual de la professió que ha arribat als nostres dies sota la categoria de frase lapidària: «Facts are sacred, comments are free».

La introducció del concepte *gèneres periodístics* apareix vinculada a l'ensenyament de la professió i, per tant, la seua definició i classificació, en l'àmbit espanyol, no s'inicia fins als anys 60 del passat segle, quan sorgeixen, amb una vocació didàctica, els primers intents de sistematitzar les diferents formes d'expressió periodística, de la mà de Martínez Albertos³. Es llavors quan s'associen els conceptes de gènere i d'estil i es lliguen unes determinades formes d'expressió amb uns objectius comunicatius, de manera que els fets, terreny de la informació, responen a una pauta i dirigida recepta d'escriptura, mentre que les opinions gaudeixen de llibertat expressiva.

Plantejaments com el de Martínez Albertos han vingut a construir l'edifici dels gèneres sobre uns fonaments massa inestables i, de pas, a alimentar una metodologia didàctica viciada d'origen, sense contemplar, com adverteix Núñez Ladevéze, que la pròpia configuració del relat traeix la natura *sagrada* dels fets, ja que «implica una actitud interpretativa por parte del informador. La confección textual de un relato es un acto deliberativo, intencional y productivo de un intérprete, y nada hay en los hechos que compela a que el informador los ordene de una manera o de otra» (1995: 36).

Burguet va més lluny quan afirma que la retòrica de l'objectivitat ha fonamentat un raonament que sembla incontestable: «si la informació i l'opinió es poden separar, aleshores s'han de poder separar en els gèneres corresponents» (2004: 15). I així, sobre una dissociació “equivoca” i “altament enganyosa”, que situa l'opinió en el terreny relliscós de la intencionalitat i la subjectivitat, mentre la informació s'ubica en una cànida neutralitat, s'han anat construint les diferents tipologies.

El problema és que les propostes alternatives a la teoria dels gèneres, encetades a finals dels anys 70 pel propi Núñez Ladevéze (*El lenguaje de los media*, 1979) i continuades després amb les de Ll. Gomís (*Teoría dels gèneres periodístics*, 1989) o F. Sánchez i F. López Pan⁴ (1998) no

³ L'autor aprofita l'origen del terme per a comprometre la submissió dels gèneres i la seua classificació a una normativa, a una preceptiva, sense contemplar la revisió crítica de la teoria dels gèneres feta al llarg del segle XX: «La teoría de los géneros periodísticos es, evidentemente, una construcción teórica que surge por extrapolación de la teoría clásica de los géneros literarios. Desde el punto de vista, los teóricos de los géneros periodísticos reconocen gustosamente el vasallaje debido a los estudios de Poética sobre los estilos y los géneros literarios [...] A partir de este reconocimiento de dependencia doctrinal, los principios inspiradores del mecanismo productor de la teoría de los géneros y estilos literarios, es perfectamente aplicable al campo de los géneros periodísticos» (Martínez Albertos, 1991: 391).

⁴ En el monogràfic “Los géneros periodísticos en los medios de comunicación impresos, ¿ocaso o vigencia?”, aparegut en el número 8 de la revista *Estructura y Comunicación* (1998).

aconsegueixen quallar com a model, tot i introduir reflexions interessants que, en els darrers anys, han continuat de la mà d'altres teòrics.

Aquest tractament crític dels gèneres periodístics s'ha caracteritzat per una mirada pluridisciplinària⁵ que, més que introduir tipologies alternatives, posa en qüestió l'afany classificador i reivindicat –seguint les propostes de Bakhtin– l'aspecte discursiu i heterogeni dels gèneres. En les darreres dècades, el sistema de classificació d'aquests ha estat continuament a l'ull de l'huracà, sotmés a la crítica i revisió, encara que, de vegades, no passara d'un retoc de poca volada o d'un fals debat. La polèmica, en tot cas, no afecta a l'existència dels gèneres en si, sinó a la vigència de les tipologies, a l'emballestament i caracterització d'un sistema concebut més com a motle o contenidor altament normativitzat que com a instrument descriptiu, com a eina cognitiva bàsica per a la configuració del nostre coneixement del món.

De fet, ningú no nega el valor dels gèneres com a eina per a l'ensinistrament en les rutines professionals. Si no fos així, el periodista hauria d'inventar cada dia un esquema nou per tractar de fer encabir en un tros de diari un bocí de realitat interpretada. A més, els gèneres actuen també com a patró comunicatiu, com a marc de relació amb l'audiència i, com assenyala Bakhtin, constitueixen una forma de discurs reconeixible en una determinada situació.

El gènere imprimeix un aire de familiaritat –des del punt de vista etimològic–, estableix una mena de conveni que permet que la comunicació entre el periodista/mitjà i l'audiència siga eficaç. Ens comuniquem a través de gèneres discursius, de formes relativament estables d'enunciats, encara que això signifiqui que siguen un producte natural, independent de la intervenció humana. Es tracta de fets culturals i històrics que tenen a veure amb la creativitat humana i estan sotmesos a la temporalitat. No sempre han existit els actuals, ni com els coneguem.

El caràcter més lliure i obert amb què la teoria dels gèneres ha caracteritzat els textos d'opinió ha promogut que aquests hagen estat protagonistes dels comentaris de text, com si els altres, els informatius-interpretatius, terreny de la notícia, el reportatge i la crònica, quedaren a l'empara de les vel·leïtats subjectives, com si un escut d'objectivitat garantira un perfecte encaix amb la realitat que teòricament emmirallen.

La tria de textos periodístics de caràcter informatiu/interpretatiu respon, per tant, a la falta d'atenció que habitualment han tingut les manifestacions estilístiques, més enllà de la voluntat de pautar i normativitzar la seua expressió, com una estratègica garantia d'objectivitat. En contrast amb aquests gèneres, els d'opinió han estat el centre de nombrosos estudis per donar compte d'una diversitat i varietat sovint negada als informatius-interpretatius. L'altre motiu per a la selecció ha estat posar de

⁵ Autors com F. Burguet, F. Martínez Vallvey, D. Vidal i L. Arfuch incorporen les aportacions d'altres disciplines a l'hora d'abordar amb ànim renovador un dels pilars mestres de la comunicació periodística.

manifest com les diverses maneres de presentar una realitat, uns mateixos fets, un succés, configuren realitats amb matisos diferents, lectures heterogènies que qüestionen la pretesa objectivitat que s'atribueix a la tasca periodística, defensada per alguns teòrics i empreses de comunicació.

Descartats aquells textos considerats tradicionalment d'opinió –des de la crítica a l'editorial–, l'atenció se centra en el model de referència dels denominats gèneres informatius/interpretatius: la notícia. Com a notícia s'identifiquen aquells textos que, seguint la pràctica habitual, presenten un esdeveniment d'actualitat immediata, ocorregut o conegut el dia abans de la publicació impresa. Acostumen a estar encapçalades per un titular informatiu a dues línies i seguir un esquema narratiu rígid, de piràmide invertida, on la substància informativa⁶, allò que es considera més important i es destaca al titular, se situa en el lead o entradeta, mentre que el cos va desenvolupant en ordre d'interés decreixent els detalls de l'esdeveniment. Els manuals i els llibres d'estil apel·len a la seua impersonalitat i a una capacitat expressiva més limitada que en altres modalitats.

2. Condicionants abans de l'escriptura: el procés de producció

Si la tria del gènere marca les regles del joc, determina el terreny al voltant del qual el periodista es pot moure, el procés de producció informativa constitueix una altra peça fonamental. És evident que no tot el que passa al món és notícia i això situa als mitjans davant la necessitat d'escollir, de seleccionar. I també de rebutjar, de deixar fora determinats temes. No hi ha receptes ni fórmules màgiques, però sovint, si comparem les portades dels diaris, podem veure com coincideixen a l'hora de valorar què és el més important –el tema, no l'enfocament. En realitat, tot i que no respon a uns criteris científics, els professionals comparteixen una sèrie de valors, una mena de *sentit comú professional*, uns criteris de noticiabilitat que serveixen de guia per a seleccionar: l'actualitat, el conflicte, les conseqüències, la notorietat del protagonista o la proximitat (geogràfica o cultural). En aquest cas, l'anàlisi comparada mostra com els tres diaris coincideixen en destacar el tema en portada –EP i EM com a principal i ABC, com a segon – i li dediquen un important desplegament en les pàgines de les seccions de política –a banda d'editorials i articles d'opinió–, però, com es veurà, els matisos del punt de vista marquen la diferència.

Com més ingredients de noticiabilitat reuneix un tema, més possibilitats de trobar un buit a les pàgines del diari. No cal dir que aquesta opció con-

⁶ Representada en essència per la resposta a les sis preguntes bàsiques, les famoses W's del periodisme anglosaxó.

⁷ En aquest cas competia amb una entrevista en exclusiva amb un personatge d'actualitat en plena polèmica pel *cas Gürtel*, el tresorer del PP Luis Bárcenas.

diciona, prima, la presència d'uns determinats actors i conflictes en una agenda informativa⁸ que, en els darrers anys, s'ha anat alimentant cada vegada més de frivolitats, amb la irrupció de notícies que fa uns anys eren inimaginables en alguns diaris d'informació general.

La inclusió/exclusió constitueix un moment transcendent en el treball del mitjà, però resulta molt més complex del que pot semblar a primera vista. ¿De qui depèn aquesta tasca? Evidentment el director té l'última paraula, la responsabilitat màxima, juntament amb l'editor, d'allò que es publica sota la capçalera, però no és l'única veu que intervé. No és l'únic *guardabarrera*. El procés de presa de decisió és més complex i en ell participen també els redactors i els seus caps. Fins i tot, molt sovint l'exclusió d'un tema arriba abans de conèixer la informació, quan el cap de redacció decideix que un determinat acte no tindrà cobertura informativa en detriment d'altre.

Haver superat el procés de garbell només garanteix la presència a les pàgines impreses, però –abans d'entrar en els elements d'escriptura– encara hi ha una operació substancial: la jerarquització. No totes les notícies tenen el mateix pes: algunes poden ocupar una o diverses pàgines, segons la importància, mentre d'altres difícilment superaran l'espai d'un breu o una columna. Aquesta valoració no resulta un tema menor: sovint és un termòmetre que marca el debat social.

3. Construcció de la realitat a través del llenguatge

En el punts anteriors s'ha posat de manifest com la selecció d'elements informatius incideix en la construcció de la realitat mediàtica, però aquesta no està mai deslligada dels trets lingüístics que la configuren. Així, una anàlisi dels textos periodístics, a partir dels indicadors que s'expliquen a continuació, permet establir el vincle entre les diferents accions que realitza el periodista i l'empremta lingüística que deixen. La delimitació dels paràmetres d'estudi pretén recollir els elements que juguen un paper cabdal a l'hora de reflectir el seu punt de vista. Juntament amb la identificació d'aquests s'aporten exemples recollits en les edicions indicades:

1. Les estratègies de relleu focal permeten al periodista centrar l'atenció sobre uns o altres elements de l'oració. Les modificacions afecten a l'ordre sintagmàtic (canvi en l'ordre canònic de la frase, desplaçaments), les construccions d'èmfasi (estructures equacionals i clivellades) o els operadors argumentatius que a-

⁸ La teoria de l'establiment del temari (*agenda-setting theory*) apel·la a la influència dels mitjans a l'hora de dir-li a la gent no *què ha de pensar* sinó *sobre què*. Esta noció va tenir un important desenvolupament empíric a partir de l'estudi de McCombs i Shaw (1972) sobre la campanya de les eleccions presidencials dels EUA de 1968, que va permetre constatar la influència dels mitjans a l'hora de transferir la rellevància d'una notícia de la seua agenda a l'opinió pública.

puntalen el relat. Així es pot veure en els extractes següents, on el periodista posa en relleu uns determinats aspectes conflictius que no vol que passen inadvertits al lector:

- EM: «Tras este enjuague, ayer no fue posible conocer el resultado por cada comunidad autónoma». «Como esta cesión por sí sola no satisfacía a Cataluña y ponía más que en peligro a las comunidades menos prósperas, el sistema se aderezó con una serie de fondos adicionales».
- EP: «A sabiendas de que el PP dirimirá ahora toda su artillería al supuesto trato de favor hacia Cataluña, el presidente de la Generalitat lanzó una suerte de mensaje preventivo».
- ABC: «En un intento de salvar la cara al Gobierno, que prácticamente sólo ha negociado con Cataluña en la recta final, afirmó que todas las comunidades mejorarán...».

El periodista també emprà les estructures equacionals per a incorporar la seua aportació, unes vegades avançant-se en la valoració (amb l'ús dels dos punts o els punts suspensius com a indicadors) i altres inserint-la directament a l'oració, amb una estructura que incorpora el verb *ser*. També contribueixen a posar èmfasi els operadors argumentatius que intensifiquen algunes parts de l'enunciat:

- ABC: «Lo que no se ha podido conseguir en catorce meses de reuniones y contactos [...], se ha conseguido en 72 horas».
- EM: «Es llamativo que en él aparece mencionado siete veces el concepto de *solidaridad*, pero en más ocasiones, hasta en 10, el de *capacidad fiscal*».
- «Al margen de las consecuencias políticas, este dinero tendrá una finalidad: la creación de un fondo para la normalización lingüística».

2. Més enllà de la necessitat de connectar sintagmes i oracions en un teixit sense traus semàntics, els periodistes estableixen, a través de recursos com l'anàfora i els connectors argumentatius, relacions entre els fets que narren. Un cas ben simptomàtic d'anàfora el trobem en els termes que emprà ABC per a referir-se a l'acord de finançament, presentant-lo com una rendició per a mantindre el Govern a Catalunya:

- ABC: «Zapatero se rinde a ERC y acepta una financiación para intentar no perder votos».

⁹ S'indicaran en cursiva els elements que reforcen el punt de vista, mentre que els destacats en cada apartat es destaquen amb un subratllat.

-«La *angustia* que suponía para Zapatero perder el favor de ERC y la *amenaza* de unas elecciones anticipadas [...], le ha llevado a abdicar de sus principios de solidaridad...».

-«Una vez que ha quedado constatado que Zapatero ha claudicado ante ERC y los socialistas catalanes...».

-«Zapatero se pliega al tripartito. ERC se jacta de doblar el pulso al Estado».

Entre els operadors argumentatius abunden els que estableixen vincles de causalitat i conseqüència, oposició i contrast, però també confiades declaracions de certesa que xoquen amb les crides a l'objectivitat periodística:

EM: «Pero, a pesar de las celebraciones, las cifras siguen bailando».

-«Este [sistema de financiación] responde en buena medida al diseñado por el Estatuto de Autonomía de Cataluña, aunque el Tribunal Constitucional no se ha pronunciado aún sobre el capítulo financiero».

EP: «El PP criticó el modelo, pero sus comunidades aceptarán su parte».

-«Pero, sobre todo, el presidente José Luis Rodríguez Zapatero consiguió un giro en la situación de *debilidad* que ha arrastrado a lo largo de un curso de *penuria parlamentaria*».

-«El PP catalán dio una respuesta aún más prudente para que su discurso no *desafinara* con el de Génova. Por eso ni siquiera entró a valorar las cifras».

ABC: «...se ha conseguido en 72 horas. Aunque con un alto precio, 3.855 millones de euros para Cataluña, de los más de once mil que aportará el».

-«Pero los republicanos *no cejan en sus exigencias* y, tras advertir de que *no se fían* de Zapatero, dados los *reiterados incumplimientos* en fechas y cifras».

-«...¿cómo justificar la maniobra ante el resto de salir gravemente perjudicado? Pues como hizo ayer la ministra de Economía, Elena Salgado, a la que le tocó dar la cara [...]. Ni una palabra de que el nuevo modelo se ha tenido que reformar porque así lo marcaba el Estatuto de Cataluña, la Comunidad que, junto con Andalucía, son el sostén principal de Zapatero en la Moncloa. Eso sí, lanzó la pelota al tejado de los gobiernos del PP».

3. Si hi ha un element on es manifesta de manera més evident la càrrega subjectiva de l'expressió periodística aquest és el lèxic. D'aquí l'interés analític de revisar quins termes empenen els periodistes per a construir les seues versions de la realitat social, quin ús fan dels adjectius, substantius, verbs o adverbis, com també de les peces del discurs prefabricat, especialment les locucions verbals o les col·locacions amb l'adverbi en *-ment*:

EM: «El Gobierno da otra dentellada de gasto a las deprimidas arcas públicas para intentar resolver el llamado sudoku de la financiación autonómica».

-«El nuevo modelo beneficia claramente a Cataluña, porque se lleva la parte más importante del pastel económico a repartir...».

-«Esquerra arranca 371 millones más».

-«Los republicanos se mantuvieron en sus trece hasta el último momento».

EP: «El nuevo modelo ha seguido un camino muy tortuoso para su aprobación».

Amb aquests recursos intervenen altres operacions de caràcter sintàctic i morfològic, des d'usos verbals que deixen veure la certesa o probabilitat que concedeix a allò que explica fins a l'arquitectura de l'oració que es posa al servei de les estratègies periodístiques. La necessitat d'aprofitar l'espai, d'empaquetar la informació per explicar el màxim, porten al redactor a anar afegint incisos, sovint entre comes, on des de la tria de dades complementàries fins a la seua exposició, permeten filtrar el punt de vista:

ABC: «O más que con el Gobierno de Montilla, con el brazo fuerte, ERC, que es el que ha marcado los tiempos».

-«En el texto [...] *no* se habla *ni* de balanzas fiscales ni de esfuerzo fiscal, *pero si mucho* de capacidad fiscal, terminología que ha puesto los pelos de punta a las Comunidades más desfavorecidas».

-«*En definitiva*, mientras se instala el mensaje oficial de que todas las Comunidades ganan, *se oculta* que es el estado *el gran perdedor*. Un estado que sin delegar ninguna otra competencia, tendrá que soltar más de 11.000 millones para un modelo de financiación comprometido hace años en buena situación económica».

4. El teixit polifònic en què es converteix el text periodístic, a través de la incorporació d'altres veus que expliquen, valoren o justifiquen els ingredients informatius, brinda al periodista l'oportunitat de posar el seu gra de sorra i prendre posicions respecte a aquests enunciats que incorpora al seus, que inevitablement entreteixeix amb un fil discursiu propi, un patró que trau a la llum l'anàlisi:

EP: «Montilla se esmeró en lo establecido por el Estatuto catalán. *Ni más ni menos*».

-«...Joan Puigcercós no dudó en calificar el acuerdo de 'gran pacto para Cataluña' ».

ABC: «ERC se jacta de haber 'plantado cara y ganado' al Estado y avisa que quiere la independencia».

-«No sólo no quiso reconocer que el compromiso de Zapatero con Cataluña ha hipotecado al Gobierno en materia de financiación, sino que maniobró durante toda la rueda de prensa para no tener que ser ella la que anunciara las cantidades».

5. La metàfora és un recurs habitual en els textos periodístics, per més que l'ortodòxia periodística aconselle organitzar un cordó sanitari davant tot allò que sone a figura retòrica. Un recurs que, a més, juga un paper clau en la transmissió de sentit:

EM: «Así funcionará el nuevo 'sudoku'».

-«Toda una carambola política que se gestó a lo largo del pasado sábado».

ABC: «Todo por un puñado de votos».

-«ERC se sacó ayer la espina del Estatuto...».

-«Para ello utilizaron a la propia vicepresidenta, Elena Salgado como telonera, pues no hubo aval oficial de ERC hasta que terminó la ruda de prensa (...)».

EP: «Fue una mañana de nervios. Aunque nadie en el Gobierno catalán temía el portazo de ERC, las negociaciones para mantener el techo del acuerdo se mantuvieron...».

Conclusions

El punt de vista, la interpretació de la realitat que fan els diferents mitjans, deixa empremta en els elements lingüístics. No només en els gèneres d'opinió, terreny per excel·lència del comentari de text, sinó també en els informatius-interpretatius i més en concret en la notícia, considerada com a paradigma de l'objectivitat periodística. Una anàlisi comparativa del tractament d'un mateix tema en tres publicacions mostra com els mitjans no són mers espills sinó que intervenen, inevitablement, en la interpretació i configuració de la realitat social. El titular de portada serveix d'aparador del posicionament, així, mentre EP parla d'un acord i de les conseqüències polítiques («El pacto de financiación alivia la soledad parlamentaria de Zapatero»), ABC ho presenta en termes de claudicació del Govern central («ERC se jacta de lograr 3.855 millones para Cataluña y avisa: ahora, la independencia») i EM incideix en el greuge comparatiu («Cataluña recibirá casi 4.000 de los 11.000 millones para toda España»).

Aquest primer indicador es fa patent en la resta del text, on es desenvolupa el guió inicial sintetitzat al títol, a través d'elements sintàctics, lèxics o de recursos com la metàfora, com s'ha indicat. Lluny de presentar-se de manera aïllada, aquests acostumen a agrupar-se, de manera que es reforcen a l'hora d'incidir en una determinada interpretació de la realitat.

BIBLIOGRAFÍA

- Bajtin, M. M. (1999). *Estética de la creación verbal*. Madrid: Siglo XXI Editores.
 Burguet, F. (2004). *Les trampes dels periodistes*. Barcelona: Edicions 62.
 Calsamiglia, H. i Tusón, A. (2001). *Las cosas del decir. Manual de análisis del discurso*. Barcelona: Ariel.
 Castellà, J. M. (1992). *De la frase al text*. Barcelona: Empúries.

- Chillón, A. (1999). *Literatura y periodismo. Una tradición de relaciones promiscuas*. Bellaterra/Castelló de la Plana/València: Universitat Autònoma de Barcelona/Servei de Publicacions de la Universitat Jaume I/Publicacions de la Universitat de València.
- Corpas, G. (1996). *Manual de fraseología española*. Madrid: Gredos.
- Fuentes Rodríguez, C. (1999). *La organización informativo del texto*. Madrid: Arco/Libros.
- Gutiérrez Ordóñez, S. (1997). *Temas, remas, focos, tópicos y comentarios*. Madrid: Arco/Libros.
- Hickey, L. (1987). *Curso de pragmaestilística*. Madrid: Coloquio.
- Hickey, L. (ed.) (1989). *The pragmatics of style*. London: Routledge.
- Kerbrat-Orecchioni, C. (1986). *La enunciación. De la subjetividad en el lenguaje*. Buenos Aires: Hachette.
- Martínez Albertos, J. L. (1991). *Curso general de redacción periodística*. Madrid: Editorial Paraninfo.
- Núñez Ladevéze, L. (1995). *Introducción al periodismo escrito*. Barcelona: Ariel Comunicación.
- Salvador, V. (1995). "De la fraseología a la lingüística aplicada", *Caplletra* 18: 11-30.
- Salvador, V. (2003). "Pragmática i estilística", *Noves. Revista de Sociolingüística* 4.

